

ÁRPÁS MAGDOLNA

BAKA ISTVÁN: BEAVATÁSOK

A világ Isten útvesztője – állították a régiek. A világot mi tettük olyanná, amilyen – mondhatjuk mi. Nemcsak az *Én, Thészeusz*, című kisregénye, de Baka valamennyi művé arról szól, hogy hogyan tájékozódjunk a számunkra idegenné vált világban. Nem lévén Thészeuszok, Ariadné fonala helyett Daidaloszként, felidézve létrejöttének fázisait, kerülhetjük el zsákutcáit (azaz még így sem biztosan, mert ez a labirintus élő rendszer, amely önmagát korrigálva olyan helyzeteket produkál, amilyenekről nem is álmodtunk). Az igazi, a helyes út megtalálását emlékeink, ismereteink segíthetik, ugyanakkor ez téríthet csak el igazán. Baka István történeteiben a bünteleneknek sem garantált, hogy eljutnak a labirintus kijáratához, hát még azoknak, akik megsértették a saját és/vagy a közösségük erkölcsi normáit.

Vajon miért választotta a költő a prózát? Hiszen az értékek felmutatása, vagy éppen a pusztulásuk miatt érzett bánat megszólaltatása inkább lírai feladat. Ha pedig az eszmék ütközéséről van szó, mint például a *Szekszárdi mise*-ben, az pedig egyenesen drámai megoldást kíván. Kíváncsian forgatjuk a tartós használatra szánt, merő keményfedelű és fűzőtkötésű könyv lapjait, próbáljuk megfejteni a titkát.

Aki jól ismeri a költő epikáját, annak föltűnhet, hogy hiányzik egy már megjelent elbeszélés: *A Város és az Idegen/Transzcendens etűd*. Talán mert itt még kitapintható a kötetbe gyűjtött kisregények egyik jellemző szerkesztési elve: a szekszárdi és a szegedi élmények összevegyítése. Lehet-e egy városhoz kötni Baka műveit (elképzelt-e, hogy a más városban élés hozza ki és erősíti meg az idegenség-élményt)? A *Szekszárdi misét* éppen Szegeden írta, ám a többi szülővárosában (ma is a szülői ház és a gyermekkori környezet az alkotó munka egyik alapföltétele). S a környezetet idézi a *Körvadászat*, a város zenei életének büszkeségét a Graves-díjas vers (*Liszt Ferenc éjszakája a Hal téri házban*), ismerős a *Halottak napja* tere, s bár az *Átutazóként* című versét a Nyugati pályaudvar ihlette, de az egyszerű freskó, az infernális karnevál kavargása a kisváros mítosz egyik jellegzetes helyszínét idézi, a vasútállomást, ahol legalább történik valami. Ismerős nevek, helyszínek, szituációk: hol van otthon a költő? Itthon vagyunk mi? Vajon Baka Szek-

szárdja/Sárdja azonos lakóhelyünkkel? Ugyanazt a meghökkenést érezzük, mint nagyapánk, amikor a *Halálfiái* vagy a *Hatholdas rózsakert* történeteit olvasták: hát az ítéltáblai bíró úr és a bájos, kedves Auróra asszony fia ugyan hol nőtt föl? Micsoda titkokat rejtenek az unalomigjól ismert épületek: a gimnázium, az órásüzlet, az Augusz-ház, a templom vagy az a temetői kápolna! A Bártfai Mihályok, Borgói Cézárók lakta megyeháza azonos lenne az imponáló, patinás épülettel? Miből derül ki, hogy regényalakok vagy valóságos személyek mozognak körülötünk? Akár Robbe-Grillet (*A szép fogolynő*), akár Cocteau (*Orpheusz*) vagy éppen Buñuel filmjeiben: egyszerre kiderül, hogy semmi sem igazi, különösen az nem, amelynek igazságában biztosak voltunk.

Beavatások – ez a kötet címe. A válogatás hat verset és öt prózai alkotást foglal egybe. A művek az „otthon lenni idegenben / idegenben élni otthon” kettős létélményét fogalmazzák meg (legszembetűnőbb a már említett *Átutazóként* című költeményben). A szerelem vagy a csalódás köt jobban? A *Vasárnap délután*, a *Margit* és az *Én, Thészeusz* meg nem nevezett lírai hőse e dilemmától őrlődve szakad ki a szürke hétköznapok világából. Elviselhető-e korunk történelme? Séner János, a nyugalmazott pénztárnok, a szekszárdi dalárda egykori karnagya hasonlóan felel erre a kérdésre 1896 augusztusában (*Szekszárdi mise*), mint Bakó András, Sárd egykori megyei város lemezkezdvelő segédlevéltárosa az elképzelt jövőben (*A kisfiú és a vámpírok*).

Kiválasztottságunk hite elegendő-e ahhoz, hogy ne essünk a kísértés áldozatául? A *Vasárnap délután* céllövöldése még hoppón marad: a korszakos következményű mítikus bűn elkövetésében, a csodaszarvas megölésében még nem vesz részt a fiatal nemzedék, de Koleszár Béla, a *Margit* Mefisztója már diadalmaskodik, mert a magánélet peremére szorult könyvtárosból hiányzik a menekvéshez elegendő erkölcsi tartás (Grendel Lajos középiskolai tanárát idézi – *Szakítások, Thészeusz a fekete özvegy*). Megtaláljuk-e, megtaláltuk-e a mi Adánkat, akinek még van lehetősége a választásra köztünk és a horkaik, bakos dénesek között, aki nem váltja az ölelés aprópénzére az Editekkal, Margitokkal összefüggő eszményítő első szerelmünket?

A beavatás a magánéletbe mégsem lesz sem önleleplező, sem kirekesztőleges. Nem beszélhetünk kulcstörténetekről sem, bár könnyen azonosíthatunk néhány alakot. Az evokációs szerkesztés, az oda-visszautalások rendszere feszessé teszi a kistörténetek sorozatára épülő műveket, szorosán kapcsolódva a cselekményhez. A megértéshez nem elég Borges, Hoffmann, Galaktika 42/1983, Goethe, M. Shelley, Phlegon, Poe, Polidori alkotásainak, vagy a különböző misztikus összegző művek ismerete, hanem ott-hon kell lenni a Baka-életműben is (nem olyan nehéz, mert Baka igyekszik a horátiusi mércét követni). Baka kötete igazi könyvészeti csemege, mert az imitációra és az evokációra épülő elbeszélések a *ráismerés* örömét adják. Nem Esterházyt követő intellektuális élményről van itt szó, nem a lételmélet, a világnézet megértése kapcsolja egybe a műveket, hanem az olvasóval közös műveltség, az azonos olvasmány- és életélmény.

A *felismerés* öröme emeli föl a szerző szintjére a befogadót, aki az asszociációk követésével és kiindításával lenyűgözve áll a szerző kombinatív készsége előtt. Így, a könyv segítségével, de a könyvön kívül, teremtődik meg egy „értelmiségi idill”, miközben a könyvbeli történet nem az idill, vagy legalábbis annak illúziójának létrehozására irányul. Ez az ellentmondás azonban nem feszíti szét a kötet egységét, ebben sokat segítenek a „kapcsolt versek”, amelyek más oldalról, más eszközökkel, de ugyanazt a kérdést teszik föl, vagy ugyanarra próbálnak felelni, amely a követő epikus mű problémája. Felemelő Baka biztonsága és könnyedsége, amellyel a művelődéstörténet tényei között mozog, ám ez a biztonság-érzésünk lassan bizonytalanság-éretté változik: oda vezet ez az út, *ahová*, vagy oda *ahonnan* menekülni vágyunk?

A kulisszák, a hátsó traktusok, a díszletek, a mellékutcák egyszerre kísértetiesen emlékeztetni kezdenek a jól ismert falakra, szavakra, gesztusokra. Hirtelen egymásnak felel, egymásba ér a *Thészeusz és az Ariadné* szövege:

*„A labirintus én vagyok csalás
hogy léteznék útvesztő bármi más
a bikaszörny is énbennem lakik...”*

*

*„A labirintus úgy épült körém,
hogy bármerre is járok, mindig a
középpontjában én vagyok...”*

Csakhogy az egyiket Thészeusz, míg a másikat Minótaurusz mondja – most melyikek vagyunk mi?

A beavatás lényege a közösségi tudat elfogadása, elfogadtatása: kinek a megelégedés lesz az osztályrésze, kinek a rettenet. Ilyenek vagyunk, ez adatott. Életünk kalandjának arányait elveszítjük, a más mértékek, léptékek, értékek világában lesz-e Ariadné? Üres kalitkával és bottal a kezében közeledik a kalapos Asszony (Pataki Ferenc *Titkos út* című festménye a borítón) – kit rejt az arca? Korintha ő vagy Lukrécia? Ilona vagy Márta? Mert Edit/Margit nem lehet, vele a képen sem találkozhatunk.

Játék és művészet – „mágikus realizmus”: kisseberek és nagyemberek árnyai mozdulnak Sárd/Szekszárd reliefjén Liszt valamelyik szimfonikus költeményének dallamára. Garay János, Babits Mihály, Mészöly Miklós után, mellett nemcsak a saját és a városi könyvtár könyvespolcain kell Baka Istvánnak helyet adni, hanem a szívünkben is.

ÁRPÁS MAGDOLNA